

رئیس اساتذ: ضابطی جهرمی، احمد، ۱۳۲۰
عنوان و نام پدید آورنده: شناسی و گونه‌شناسی فیلم مستند/ تألیف احمد ضابطی جهرمی.
مشخصات نشر: تهران: رونق، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری: ۲۲۱ ص. تصویر.
شابک: ۹۶۴-۶۰۹۴۶۷-۹۱۰۰-۷
وضعیت فهرست نویسی: فیا
یادداشت: کتابنامه: ص. ۹، ۳۲۰.
یادداشت: نمایه.
موضوع: سینمای مستند
رده‌بندی کنگره: P۲۰۱۹۹۵/۵/م۲۱۳۹۳
رده‌بندی دیویی: ۷۹۱/۴۳۷
شماره کتابشناسی ملی: ۳۵۸۳۰۰۲

به مناسبت برگزاری هشتمین جشنواره بین المللی فیلم مستند ایران «سینما حقیقت»

عنوان: شکل شناسی و گونه شناسی فیلم مستند

تألیف: دکتر احمد ضابطی جهرمی

صنعه: نای: مهدی خرد

راهنما: پرویز بیانی

ناشر: نشر رونق

لیتوگرافی و چاپ: نشر رونق

چاپ اول: ۱۳۸۷

شمارگان: ۱۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۰-۱۴۷۰۷-۰-۷

قیمت: ۲۰۰۰ تومان

آدرس: سهروردی شمالی، میدان شهید قندی، روبروی مجتمع تجاری اندیشه، پلاک ۱۵

مرکز گسترش سینمای مستند و تجربی، معاونت تحولات و پژوهش

تلفن: ۸۸۵۱۱۴۶۶

www.defc.ir www.cinematajrobi.ir

نشر رونق

مخنی در آغاز:

گوش شتابان کشور ما به سوی شناخت مرزهای دانش و فهم بشری و بخصوص در «سما» رو به پیش می‌روند ، بر همه اهل فرهنگ روشن است ؛ که این خود مسئولیت سنگینی را بر دو صد چندان می‌کند.

پیشنهاد تالیف کتاب «شکل شناسی و گونه شناسی فیلم مستند» از سوی دکتر احمد ضابطی ، بهر مورد استقبال مرکز واقع شد و آنچه را که پیش روی شماست ، حاصل تلاش و کوشش این استاد عالیقدر و همراهی مرکز گسترش سینمای مستند و تجربی است. راستی که انسان حق تحقیق و ذوق فرهنگی را ، به کمال ادا نموده اند.

بر خود وظیفه می‌دانم از زحمات دکتر احمد ضابطی ، جهرمی در تالیف این کتاب تشکر و قدردانی کنم و از خداوند بزرگسایم ، موفقیت ایشان و همه صاحب نظران و اهل فرهنگ و هنر را در تحقیق و شناخت وسیع تر از مباحث و نظریه های سینمای مستند ، خواهانم.

علیرضا قاسم خان

معاون پژوهش و تحقیقات

پاییز ۱۳۹۳

فهرست مطالب

۱۱	مقدمه مولف
	بخش اول: چشم انداز نظری
۱۵	شکل شناسی و گونه شناسی:
	شکل شناسی
	گونه شناسی
۲۰	آب و آشفته گی در مفهوم مستند
	بخش دوم: مستند شناسی
۳۲	مستند شناسی:
	پیشینه مستند شناسی
	تعاریف فیلم مستند
	کاربردهای فیلم مستند
	ارکان فیلم مستند
	انواع طبقه بندی فیلم مستند
	گونه شناسی فیلم مستند
	بخش سوم: گفتمان شکل و ساختار در سینمای مستند
۴۵	مفهوم فنی شکل و ساختار در فیلم مستند
۵۰	تفسیر ساختار در فیلم مستند:
	تفسیر جانشینی
	تفسیر همجواری
۵۷	کدهای فنی و نشانه های ساختاری فیلم های مستند
۵۸	ایده یابی برای خلق ساختار در فیلم مستند
	بخش چهارم: شکل شناسی و گونه شناسی فیلم مستند
۶۳	زیرگونه های فیلم مستند (بر اساس تکامل شکل و پیچیدگی ساختار زیبایی شناسی):

- مستند خبری
مستند گزارشی
ویژگی‌های ساختار زیبایی‌شناسی مستندهای تجربیدی: شکل‌گرا - شاعرانه ۷۷
کهن‌الگوهای فیلم مستند: ۸۲
مستند سنتی یا متعارف
مستند محض
مستند بازسازی
زیرگونه‌های فیلم مستند (بر اساس شاخص زمان): ۸۶
مستند بازآفرینی یا بازسازی در مستند
بخش پنجم: شیوه‌های بازنمایی واقعیت در سینمای مستند
شیوه‌شناسی مستند ۹۳
دوربین مخفی
مستند توصیفی (تولیدی)
مستند تعاملی
بازنمایی واقعیت در فیلم مستند ۱۰۱
خاستگاه فلسفی شیوه‌های عمده بازنمایی واقعیت در مستند: ۱۰۶
عینیت‌گرایان - واقع‌گرایان
تجربیدگرایان - تداعی‌گرایان
بازنمایی اسناد در مستندسازی: ۱۱۴
بازنمایی مستقیم
بازنمایی غیر مستقیم
فیلم‌های گردآوری ۱۱۸
مستند گردآوری از مواد آرشیوی: ۱۲۱
فیلم مستند رنگی و تاریخچه آن
شیوه‌های ترکیب مواد آرشیوی
گفتار در مستندهای آرشیوی
مقدمه‌سازی در مجموعه‌های مستند آرشیوی

بخش ششم: سبک‌های کهن و نوین مستند

- ۱۴۷..... اصول «سینما - چشم»
 ۱۵۵..... «سینما - چشم» و مستند شاعرانه
 ۱۶۳..... «سینما - حقیقت» و سینمای مستقیم
 ۱۶۷..... مستند مشاهده‌ای:

ویژگی‌های شکلی و ساختاری مستند مشاهده‌ای
 ویژگی‌های کارگردانی و تصویربرداری مستند مشاهده‌ای

- ۱۷۱..... مستند انعکاسی
 ۱۷۸..... فرامستند و فرامانعکاسی

بخش هفتم: مستند علمی و پژوهشی

- ۱۸۳..... ترکیب و تلاقی سینما با سینمای داستانی (مستندهای روایتی):
 ۱۹۹..... مستند داستانی
 ۲۰۴..... درام مستند:

انواع درام مستند

ویژگی‌های درام مستند

- ۲۱۰..... مستند جعلی (ماکیومتری)
 ۲۱۵..... پسا مستند، تلویزیون واقعیت نما و پست مدرن
 ۲۲۰..... مستند وبی (مستند چند رسانه‌ای)

بخش هشتم: محتوا و پژوهش در سینمای مستند

- ۲۲۵..... رابطه محتوا با شکل در سینمای مستند
 ۲۲۸..... خوشه‌های موضوعی و محتوایی فیلم‌های مستند
 ۲۳۲..... پژوهش محتوایی و فنی برای تولید فیلم مستند:

پژوهش محتوایی

پژوهش فنی یا بصری

منابع پژوهش محتوایی و فنی

بخش نهم: مقدمه‌سازی برای فیلم مستند

- ۲۴۰..... مقدمه‌سازی برای فیلم مستند
- ۲۴۵..... گفتار در فیلم مستند
- ۲۴۷..... شیوه‌های بکارگیری گفتار
- ۲۴۸..... مراحل تولید فیلم مستند به شیوه گفتار "راوی حاضر در صحنه"

بخش دهم: انسان‌شناسی تصویری و سینمای مستند

- ۲۵۳..... انسان‌شناسی:
 در صحنه هدف و روش‌ها
 شاخه‌های علم انسان‌شناسی
 تعریف و روش از دیدگاه علم انسان‌شناسی
- ۲۵۹..... انسان‌شناسی تصویری
 مباحث پژوهشی‌های رسانه‌ای در حوزه فیلم مستند مردم‌نگار
- ۲۶۲..... مستند مردم‌نگار: محتوا و روش
 تاریخچه فیلم مستند مردم‌نگار:
 دوره شکل‌گیری
 دوره تثبیت و رشد
 سینمای مردم‌نگار و فعالیت‌های سیریلیان در ایران
 مستند مردم‌شناسی در ایران

پیوست‌ها

- ۲۸۱..... پیوست (۱): ساختار و ویژگی‌های فنی فیلم مستند مردم‌نگار (یک دیدگاه کلی)
- ۳۰۸..... پیوست (۲): رابطه سینمای ملی با فیلم مستند، فولکلور و مردم‌نگاری
- ۳۱۰..... پیوست (۳): جایگاه فیلم مستند در هنر
- ۳۱۴..... پیوست (۴): جایگاه فرهنگی و اجتماعی فیلم مستند

- ۳۱۹..... منابع و مأخذ
- ۳۲۱..... نمایه

مقدمه مؤلف

مطالب این کتاب بخش مرکزی و عمده‌ای از مباحث مربوط به طرح نظریه‌ای در باب «شناخت شکل فیلم مستند» را دربرمی‌گیرد. بخش کانونی یا مرکزی این نظریه مقولاتی چون شکل، ساختار، روش‌ها و مضامین مربوط به زیرگونه‌های فیلم مستند را شامل می‌شود.

این کتاب، مباحث کتاب نه فقط مستندهای سنتی و متعارف، بلکه شکل‌ها، روش‌ها و مضامین جدیدی که در عرصه مستندسازی معاصر، بویژه در سه دهه اخیر ظهور کرده یا رواج یافته‌اند نیز شامل می‌شود.

نظریه شناخت شکل فیلم بطور کلی به مطالعه، بررسی و معرفی گونه‌ها و زیرگونه‌های فیلم، همچنین به شناخت عناصر (بصری - تدوینی) و خصوصیات زیبایی‌شناسی آثار سینمایی می‌پردازد. این کار عملاً از طریق ترکیب نتایج پژوهش‌های علمی و نظری چندگانه و مطالعات متنوع بین رشته‌ای انجام می‌گیرد.

اگرچه از اواخر دوره سینمای صامت بویژه دهه ۱۹۲۰ تلاش گروهی از نظریه‌پردازان سینما متوجه وضع نظریه‌ای جامع و یکپارچه برای شناخت شکل فیلم و توضیح چیستی آن از دیدگاه هنرشناسی بوده، لیکن هنوز نیز این هدف بطرز کاملاً رضایت‌بخشی تحقق نیافته است. زیرا انجام این کار مستلزم مطالعات گسترده و ترکیب نتایج پژوهش‌های بسیاری از حوزه‌های شناخت است که تحولات سینما با آنها در زمانی نسبتاً طولانی بطور جدی پیوند خورده است.

با این حال، تلاش نظریه‌پردازان اولیه سینما، بویژه نظریه‌پردازان شکل‌گرا برای تحقق این هدف ستودنی است، متفکرانی چون: لوئیجی کانودو، هوگو مانستربرگ، روبرت لوک، رودولف آرنه‌ایم، سرگئی آیزنشتاین، تین یانوف، بوریس آبخن بام و بلا بلاژ که هر یک با راه‌های گوناگونی نظریه‌های توجیهی یا تبیینی شکل فیلم کوشیده‌اند که موجودیت این هنر جدید را تشریح کنند. پس از آنها، نظریه‌پردازان واقع‌گرا همچون زیگفريد کراکوتر و آندره بازن نیز در وضع نظریه‌هایی در باب شکل فیلم تلاش کرده‌اند - این تلاش تا نظریات ژان میتری یعنی تا پایان دهه ۱۹۶۰ بی‌وقفه در اروپا ادامه داشت. از آن زمان به بعد، مطالعات نظری مربوط به شکل فیلم وارد مباحث بین رشته‌ای شده که تاکنون نیز ادامه دارد. امروزه این تلاش در همه شاخه‌های سینما، بویژه سینمای مستند، وسعت و عمق بیشتری یافته است: بخش قابل

توجهی از پژوهش‌ها و تألیفات نظریه‌پردازانی چون مایکل رنوف، بیل نیکولز، استلا بروزی، تره ورپونچ و کارل پلاتینگا در عرصه فیلم‌های غیر داستانی، بویژه در شناخت سینمای مستند در سه دهه اخیر، متوجه همین هدف است.

وضع نظریه جامعی در باب شکل‌شناسی هنرها، از جمله سینما - به مفهومی که امروزه از نتایج و کارکرد «نظریه شناخت» (Cognitive theory) در برخی از شاخه‌های علوم ترکیبی حاصل شده - مستلزم مطالعات تاریخی، فلسفی، فرهنگی، انسان‌شناسی و روان‌شناسی است. در مورد هنر سینما طرح‌ریزی چنین نظریه فراگیری قاعدتاً باید در بسترهای مطالعاتی فنی با رویکرد به حوزه‌های تماشای فیلم، ساختار فیلم، زیبایی‌شناسی فیلم و نهایتاً تحلیل فدا صورت گیرد. حاصل جمع این مطالعات یا این پژوهش‌ها را «نظریه شناخت فیلم» (نظریه فهم‌شناسی) می‌نامیم. اما مباحث این کتاب عمدتاً مقوله شکل‌شناسی و گونه‌شناسی فیلم مستند را در حوزه شناخت ساختارها، معرفی زیرگونه‌ها و روش‌های مستندسازی در برمی‌گیرد که در زمره مطالعات «درون حوزه‌ای» سینمای مستند محسوب می‌شوند (مطالعات درون حوزه‌ای نسبتاً به مقوله‌های تخصصی‌تر و حیطه‌های نسبتاً مرزبندی شده‌ای مربوط است که شاخه‌ها یا آنها به مقولاتی چون شناخت شکل فیلم، ساختارها، گونه‌ها، فنون و روش‌های فیلمسازی توجه دارند).

بدون زحماتی که مهدی خرد دانشجوی عزیزم در کارشناسی ارشد گرایش مستندسازی دانشگاه صدا و سیما برای تایپ و تنظیم مطالب این کتاب متحمل شد، من نمی‌توانم نتیجه سال‌ها اندوخته ناچیز من در باب مستندشناسی و مستندسازی در قالب کتاب بدون به خواننده گرامی عرضه شود. یاری بی دریغ این «شیر جوان کامفیروز» فارس را از این بهم و تا «آخرین نفس‌هایم» ارزش این زحمات را در یاد خود گرامی می‌دارم.

از مرکز گسترش سینمای مستند و تجربی که امکان چاپ و نشر این کتاب را فراهم آورد نیز عمیقاً سپاسگزاری می‌کنم.

احمد ضابطی جهرمی

بهار ۱۳۹۳